

Handläggning av barnärenden 0-12 år December 2022

Farsta, Hägersten-Älvsjö, Skarpnäck,
Södermalm, Rinkeby-Kista, Östermalm

start.stockholm

Handläggning av barnärenden 0-12 år
Socialtjänstinspektörernas kvalitetsgranskning

Dnr: 3.4.1-629/2021

Utgivningsdatum: December 2022

Utgivare: Socialförvaltningen

Kontaktperson: Anna Forsström, Johanna Strauss

Sammanfattning

Granskningen avser handläggning av barn 0-12 år och omfattar stadsdelsförvaltningarna Farsta, Hägersten-Älvsjö, Rinkeby-Kista, Skarpnäck, Södermalm och Östermalm. De sammanfattande synpunkterna redovisas nedan utifrån de kvalitetsområden som ingår i Socialstyrelsens definition av god kvalitet.

Trygghet och säkerhet

I så gott som alla ärenden återfanns en utredning, förhandsbedömningarna hade genomförts inom lagstadgad tid och relevanta skyddsbedömningar fanns i alla ärenden. Detta resultat är särskilt positivt mot bakgrund av att Inspektionen för Vård och Omsorg (IVO) i nationell tillsyn ofta sett brister i dessa hänseenden.¹ I materialet återfanns ärenden med omfattande utrednings- och nätverksarbete, med tydligt motivationsarbete i syfte att säkerställa skydd för barnet. I de flesta ärenden motsvarade i stort socialtjänstens utredning och insats den oro som inkommit. I några ärenden, jämnt fördelat mellan samtliga stadsdelsförvaltningar, framkom dock allvarlig oro som tydligt indikerade behov av insatser till stöd och skydd för barnet. Då vårdnadshavaren tackade nej till insats avslutades ärendena och det gick inte att utläsa att socialtjänsten arbetade motiverande för att förmå vårdnadshavarna att ta emot hjälp eller utnyttjade de möjligheter som finns inom ramen för myndighetsutövningen.

Självbestämmande och integritet

I merparten av det granskade materialet gjordes barn delaktiga i början av processen och gavs möjlighet att uttrycka sin åsikt om det utredningen gällde. Detta är en tydlig förbättring jämfört med tidigare granskningar.² Längre fram i processen mattades barnets inflytande tydligt av; få barn gavs inflytande avseende eventuell insats eller återkoppling avseende utredningens resultat. Få barn var med vid insatsens uppföljning men av de som medverkade fick samtliga frågan om dess effekt. Så gott som alla enheter uppgav i intervjuerna att den höga arbetsbelastningen innebär att barns delaktighet och inflytande inte kan tillvaratas genom hela processen.

¹ Inspektionen för Vård och Omsorg (2020) Sociala barn- och ungdomsvården - Slutredovisning av uppdrag att genomföra analyser av tillsynens resultat inom den sociala barn- och ungdomsvården S2019/01922/FST

² Socialförvaltningen (2017) Barn som har upplevt våld – Socialtjänstinspektörernas kvalitetsgranskning

Kunskapsbaserad verksamhet

Vid Hägersten-Älvsjö, Östermalm och Skarpnäck hade underlag från instrumentet Freda använts som underlag i barnets utredning vilket är ett bra sätt att tydliggöra hur eventuellt våld ser ut i barnets uppväxtmiljö.

Barn med neuropsykiatrisk funktionsnedsättning var tydligt överrepresenterade i det granskade materialet. Mot bakgrund av detta finns starka skäl att systematiskt prioritera kunskap, bemötande och anpassningar kopplade specifikt till verksamheten såväl i myndighetsutövningen som vid utförarsidan. Om insatser inte görs tillgängliga och behoven tolkas fel av socialtjänsten riskerar den enskilde allvarliga konsekvenser, därtill kommer att insatser som inte träffar rätt sannolikt inte heller är effektiva.

Helhetssyn och samordning

Barnets situation i skolan är en viktig faktor att väga in i bedömningen kring risk- och skyddsfaktorer då en fullgjord skolgång är bland de viktigaste skyddsfaktorerna i ett barns liv.³ Utifrån granskningens resultat konstateras att skolsituationen uppmärksammades i en majoritet av ärendena men att underlaget endast togs med i hälften av utredningarnas analysdel, som en risk- eller skyddsfaktor. Stödbehov kopplat till skolsituationen bör likaså i högre grad vägas in i uppdrag till utföraren och specifikt följas upp vid uppföljning av insats.

Effektivitet och tillgänglighet

Cirka hälften av barnen i aktuell granskning hade blivit utredda tidigare och endast 30 procent av de tidigare utredningarna hade utmynnat i insats. Resultaten från de stadsdelsförvaltningar som arbetar med Intensiv Utredning i Hemmiljö (IHU) blir intressanta att följa. Utredningsformens syfte är att nå barn som det finns hög oro för och som varit aktuella förut, och IHU-processen innebär att relationen och alliansskapande blir en tydligare del av utredningsprocessen.

³ <https://www.uppdragpsyiskhalsa.se/skola-och-elevhalsa/>

Innehåll

Sammanfattning	3
<i>Trygghet och säkerhet</i>	3
<i>Självbestämmande och integritet</i>	3
<i>Kunskapsbaserad.....</i>	4
<i>Helhetssyn och samordning.....</i>	4
<i>Effektivitet och tillgänglighet.....</i>	4
Inledning	6
Granskningsmetod.....	6
<i>Målgrupp, avgränsning och urval</i>	7
Utgångspunkter	8
<i>Handläggning och dokumentation.....</i>	8
<i>Barns delaktighet och inflytande</i>	9
<i>Samverkan</i>	9
<i>Socialtjänsten och skolan.....</i>	10
<i>Insatser.....</i>	10
Granskningsresultat	11
Intervju med enheterna	18
Intervju med Barnrättsbyrån.....	19
Analys.....	20
Trygghet och säkerhet	21
Självbestämmande och integritet	24
Kunskapsbaserad.....	26
Helhetssyn och samordning.....	27
Effektivitet och tillgänglighet.....	28

Inledning

Stockholms stads socialtjänstinspektörer har till uppgift att granska stadens verksamheter inom individ- och familjeomsorgen med avseende på kvalitet och rättssäkerhet för den enskilde. Arbetet utgår från lagstiftning, förordningar och föreskrifter liksom stadens riktlinjer inom området. Granskningarna genomförs utifrån en framtagen granskningsmodell som bygger på de kvalitetskriterier Socialstyrelsen och Sveriges kommuner och regioner (SKR) tagit fram 2010. Uppdraget har ett generellt brukarperspektiv. En årsrapport avges till socialnämnden och kommunstyrelsen.

Att bevaka likställigheten över staden samt sprida goda exempel är en viktig del av granskningarna, i syfte att stödja verksamheternas utvecklings- och kvalitetsarbete. Jämställdhet och barnperspektiv ska i möjligaste mån belysas och lyftas fram.

Aktuellt granskningstema valdes ut då IVO återkommande belyser brister i den sociala barnvården.⁴ Granskningens syfte är att se över hur handläggningen överensstämmer med lagstiftningens intentioner samt om olika stadsdelsförvaltningar tillämpar lagstiftningen på ett likställt sätt. Med förevarande rapport, som är den sista i serien, har samtliga stadsdelsförvaltningar granskats på temat barnhandläggning 0-12 år.

Granskningsmetod

God kvalitet inom socialtjänsten

3 kap. 3 § Socialtjänstlagen (SoL) anger att ”Insatser inom socialtjänsten skall vara av god kvalitet. För utförande av uppgifter inom socialtjänsten skall det finnas personal med lämplig utbildning och erfarenhet. Kvaliteten i verksamheten skall systematiskt och fortlöpande utvecklas och säkras”.

Enligt Socialstyrelsen och Sveriges kommuner och regioners (SKR) definition är god kvalitet när tjänsterna svarar mot de mål som beslutats, samt när tjänsterna

- bygger på respekt för människors självbestämmande och integritet
- utgår från en helhetssyn, är samordnade och präglas av kontinuitet
- är kunskapsbaserade och effektivt utförda

⁴ Inspektionen för Vård och Omsorg (2021) Vad har IVO sett 2020

- är tillgängliga
- är trygga och säkra, och präglas av rättssäkerhet i myndighetsutövningen

Målgrupp, avgränsning och urval

Granskningen omfattar stadsdelsförvaltningarna Farsta, Hägersten-Älvsjö, Skarpnäck, Södermalm, Rinkeby-Kista och Östermalm. Granskningen genomfördes under perioden januari till november 2022 och inleddes med ett möte med respektive förvaltningsledning för verksamheten. Vid samtliga enheter togs listor fram ur verksamhetssystemet, avseende utredningar gällande barn 0-12 år. Ärendena som slumpvis valdes ut var aktuella under 2021-2022 och granskningen genomfördes i de digitala akterna utifrån en upprättad granskningsmall. Granskningen är uppbyggd efter stadens riktlinjer och rutiner för barn- och ungdomshandläggning. Totalt granskades 120 ärenden – 20 per stadsdelsförvaltning.

Som komplement till aktgranskningen genomfördes en intervju med ledning och medarbetare, med fokus på förhållningssätt och rutiner i arbetet med målgruppen. Socialtjänstinspektörerna tog även del av enheternas verksamhetsplaner, verksamhetsberättelser samt andra styr- och uppföljningsdokument. För att belysa brukarperspektivet genomfördes en intervju med organisationen Barnrättsbyrån.

En analys av granskningsresultatet har gjorts utifrån ovan nämnda kvalitetsområden där områdena *effektivitet* och *tillgänglighet* redovisas under gemensam rubrik i föreliggande rapport.

Resultatet återkopplades till berörda chefer och personal vid respektive förvaltning i november 2022. Uppföljning och spridningskonferens riktad till samtliga stadsdelsförvaltningar kommer att genomföras under 2023.

Utgångspunkter

Socialtjänsten har enligt socialtjänstlagen ett särskilt ansvar att ge stöd och skydd till barn som lever i utsatthet. Frivillighet och respekt för den enskildes integritet och självbestämmande är grunden i socialtjänstens arbete, som ska sträva efter att i samarbete med familjen ge barnet trygga förutsättningar. I första hand ska den sociala barnvårdens arbete riktas till barn som far illa eller riskerar att fara illa på grund av hemförhållanden eller sitt eget beteende.⁵

Handläggning och dokumentation

Då en anmälan inkommer ska socialtjänsten omgående göra en bedömning om barnets behov av omedelbart skydd och därefter genom en förhandsbedömning ta ställning till om utredning ska inledas eller inte, vilket enligt 11 kap. § 1a SoL ska ske inom 14 dagar. Socialtjänsten bör enligt 14 kap. § 1 a SoL erbjuda barnet, vårdnadshavaren och den som gjort anmälan ett anmälningsmöte om det är lämpligt med hänsyn till barnets bästa. Socialtjänsten får enligt 14 kap. 1 b SoL informera anmälare som omfattas av anmälningskyldigheten om att utredning har inletts, inte har inletts eller redan pågår.

Socialtjänsten är skyldiga att utreda misstänkta missförhållanden och barns behov av stöd och skydd. Med utredning avses den aktivitet hos socialtjänsten som syftar till att få fram ett allsidigt och tillförlitligt underlag för nämndens beslut. Utredningen ska bedrivas skyndsamt och får ta max fyra månader. Vid särskilda skäl kan beslut om förlängd utredningstid tas enligt 11 kap. 2 § 2 st SoL.

Enligt stadens riktlinjer⁶ är huvudregeln att brott mot barn skyndsamt bör polisanmälas. Nämnden kan dock besluta att inte polisanmäla om detta bedöms vara till barnets bästa. Det kan vara aktuellt vid vaga uppgifter eller när det varken finns observerbara skador eller uppgifter direkt från barnet. Beslut att polisanmäla eller inte, samt avvägningar kring detta, ska dokumenteras i barnets ärende. I juli 2021 infördes vidare brottet *barnfridsbrott* som innebär att det är straffbart att utsätta ett barn för att bevittna våld i nära relation. Barnfridsbrott omfattas av Socialstyrelsens rekommendation att socialtjänsten ska polisanmäla misstankar om brott mot barn.

⁵ Socialförvaltningen (2020) Riktlinjer Handläggning och dokumentation av ärenden gällande barn och unga inom individ- och familjeomsorgen

⁶ Socialförvaltningen (2020) Riktlinjer Handläggning och dokumentation av ärenden gällande barn och unga inom individ- och familjeomsorgen

I vissa fall, då en utredning avslutas med ett konstaterat behov av insatser utifrån stor oro, men då vårdnadshavare eller barnet inte samtycker till insatser som föreslagits, kan socialtjänsten följa upp barnets situation enligt 11 kap. § 4 a SoL under en begränsad period, oberoende av samtycke från vårdnadshavare och barnet.⁷

Barns delaktighet och inflytande

Enligt artikel 12 i Barnkonventionen har barn rätt att uttrycka sin mening och höras i alla frågor som rör barnet. Hänsyn ska tas till barnets åsikter, utifrån barnets ålder och mognad. Barn ska ha möjlighet att komma till tals och få sin inställning synliggjord vid myndighetsutövning.

För att barnets rätt till delaktighet enligt 11 kap. 10 § SoL ska vara uppfylld krävs bland annat att barnet fått relevant information, möjlighet att föra fram sina åsikter, att åsikterna har beaktats, att barnet har fått återkoppling samt information om både vad som beslutats och hur barnets bästa har beaktats. Enligt förarbetena måste barnet också förstå syftet med varför hen tillfrågas och få information om vilka rättigheter som barnet har i kontakten med socialtjänsten. Det är viktigt att ta reda på om barnet kunnat ta emot och förstå den information som har lämnats. Barnet ska känna att dess medverkan har betydelse och att synpunkter tas på allvar. Barn har däremot ingen skyldighet att berätta vad de tänker, tycker eller önskar. Om barnet inte vill yttra sig ska det respekteras.⁸

Samverkan

För att kunna fullgöra uppdraget att stödja och skydda barn krävs att socialtjänsten samverkar med andra myndigheter och verksamheter. Det åligger stadsdelsnämnderna att ha en strukturerad samverkan med till exempel skola/förskola, hälso- och sjukvård och andra relevanta instanser.

Då barnet har behov av insatser från både socialtjänst samt hälso- och sjukvård som behöver samordnas ska respektive myndighet enligt 2 kap. 7 § SoL liksom 16 kap. 4 § hälso- och sjukvårdslagen (HSL) ta initiativ till att upprätta en samordnad individuell plan (SIP). Inom Stockholms stad kan även skolan vara delaktig. Den samordnade planen ska upprättas med den enskildes samtycke och delaktighet.⁹

⁷ Socialförvaltningen (2020) Riktlinjer Handläggning och dokumentation av ärenden gällande barn och unga inom individ- och familjeomsorgen

⁸ Ibid.

⁹ <https://www.uppdragpsyiskhalsa.se/sip/sip-for-barn/>

Socialtjänsten och skolan

Under senare år har staden påbörjat ett utvecklingsarbete avseende socialtjänstens fokus på barnets skolsituation och utveckling av insatser som stabiliserar skolgången. Fokus på skolgången ska finnas med redan vid mottagandet av anmälan och ska vara närvarande genom hela ärendets gång inklusive i uppföljning av insats. Snarare än nya insatser handlar behovet om att förändra tankesättet och att utveckla de befintliga insatserna hos socialtjänsten mot att inkludera fokus på skolsituationen.

”Forskning visar på ett samband mellan goda skolresultat och psykisk hälsa. Att gå ut skolan med godkända betyg är en stark skyddsfaktor för alla barn och unga. Att klara skolan är också den enskilt viktigaste skyddsfaktorn för att lyckas senare i livet med att etablera sig i samhället vad gäller arbete och försörjningsmöjligheter. Barn och unga har lagstadgad rätt till utbildning och skolan är skyldig att vid behov erbjuda elever extra anpassningar inom ramen för den ordinarie undervisningen eller i form av särskilt stöd. I de fall där dessa insatser inte når fram eller inte är tillräckliga behöver det finnas lättillgängliga stöd- och hjälpinsatser inom socialtjänsten för de barn, unga och familjer som är i behov av dem. De insatser som socialtjänsten ger som kan stabilisera skolgång och skolprestationer är betydelsefulla, dels för att problemen inte ska förvärras, dels för att öka barnens och de ungas möjligheter att lyckas i skolan så att skolan kan ge skydd mot psykisk ohälsa längre fram i livet och olika former av sociala problem som till exempel kriminalitet och missbruk.”¹⁰

Insatser

Insatser från socialnämnden syftar till att den enskilde ska tillförsäkras en skälig levnadsnivå och ges möjligheter till att leva ett självständigt liv (4 kap. 1 § SoL). Ibland riktas en insats direkt till barnet och i andra fall kan en insats erbjudas till vårdnadshavarna för att komma barnet till del. Stöd till yngre barn går ofta via deras vårdnadshavare. För att en insats ska kunna bli framgångsrik är det viktigt att barnet och vårdnadshavarna har inflytande och möjlighet att påverka både hur insatsen utformas och hur den genomförs. Barnets åsikt och inställning till insatsen är en viktig del vid utformningen av insatsen.¹¹

¹⁰ Socialförvaltningen (2020) Insatser för att stabilisera skolgången för barn och unga som är aktuella inom socialtjänsten, sid 3

¹¹ Socialstyrelsen (2016) Utreda barn och unga - Handbok för socialtjänstens arbete enligt Socialtjänstlagen

Socialnämnden har enligt 3 kap. 6 a § SoL ett ansvar för att det finns tillgång till olika former av öppenvårdsinsatser. Kommunen behöver enligt förarbetena ha beredskap för att ge öppna insatser vid behov men också för att insatserna ska motsvara de behov som barn och vårdnadshavare faktiskt har. För att tydliggöra uppdraget som ska genomföras ska socialnämnden dokumentera det uppdrag som lämnas till utföraren av insatsen. Av uppdragsbeskrivningen ska det bland annat framgå vad som ingår i uppdraget och de mål som gäller för insatsen. Vidare ska det framgå hur uppföljning ska ske i det enskilda fallet och vilken information utföraren av insatsen ska lämna till socialnämnden när insatsen avslutas.¹²

Granskningsresultat

Granskningsresultaten redovisas gemensamt för de sex granskade stadsdelsförvaltningarna och tabellerna redovisas i antal ärenden. I varje stadsdelsförvaltning granskades 20 ärenden vilket innebär 120 ärenden totalt i hela granskningen.

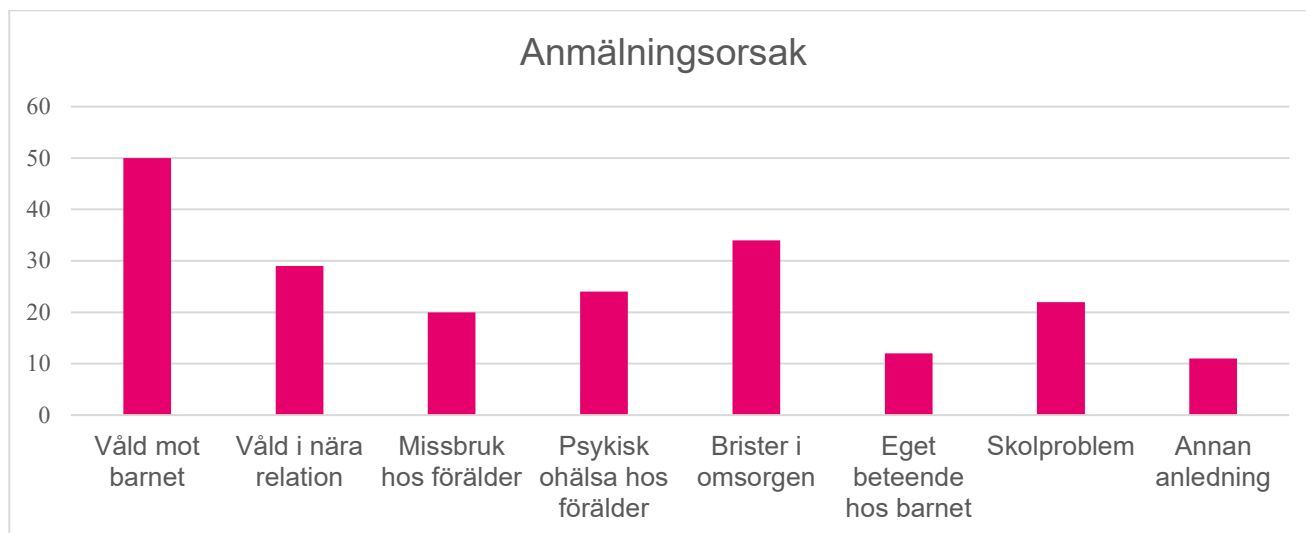
Vid samtliga förvaltningar ingick hälften flickor och hälften pojkar i det granskade materialet. Åldersfördelningen framgår av tabellen nedan.

Ålder	Farsta	Hägersten- Älvsjö	Rinkeby- Kista	Skarpnäck	Södermalm	Östermalm	Total
0-3	3	0	3	3	4	2	15
4-6	5	6	5	6	4	7	33
7-9	7	6	5	5	5	4	32
10-12	5	8	7	6	7	7	40
Total	20	20	20	20	20	20	120

En tredjedel av barnen hade en diagnostiserad neuropsykiatrisk funktionsnedsättning, oftast autism och/eller ADHD.

¹² Socialstyrelsen (2016) Utreda barn och unga - Handbok för socialtjänstens arbete enligt Socialtjänstlagen

Den vanligaste anmälningsorsaken i ärendena var våld mot barnet följt av brister i omsorgen och våld i nära relation – det vill säga våld i barnets närmiljö. Det förekom relativt ofta att det fanns flera anmälningsorsaker i ett och samma ärende. *Annan anledning* kunde vara till exempel psykisk ohälsa hos barnet eller trångboddhet.

Vanligast var att anmälningarna kom från skolan, näst vanligast var att de kom från polisen. Anmälningsmöten med skola och förskola hölls generellt i låg grad.

57 av 120 barn var tidigare kända av socialtjänsten och av dessa 57 barn hade 17 stycken beviljats någon form av insats under den tidigare aktualiteten. Ytterligare 13 barn hade erbjudits insats som föräldrarna hade avböjt. I 27 av ärendena hade ingen insats erbjudits föräldrarna och barnet. Farsta och Skarpnäck hade störst antal barn som varit aktuella för barnavårdsutredningar tidigare – 13 av 20 respektive.

Tidigare insats	Farsta	Hägersten-Älvsjö	Rinkeby-Kista	Skarpnäck	Södermalm	Östermalm	Total
Har inte erbjudits insats tidigare	6	2	3	8	3	5	27
Har erbjudits och tackat nej	2	3	5	1	0	2	13
Har erbjudits och tackat ja	5	5	1	4	1	1	17
Barnet sedan tidigare okänt	7	10	11	7	16	12	63
Total	20	20	20	20	20	20	120

I samtliga ärenden, utom vid ett vardera i Skarpnäck respektive Södermalm, inleddes utredning inom de lagstadgade 14 dagarna. Det fanns en relevant och korrekt utförd skyddsbedömning i

samtliga ärenden. Ett färdigställt utredningsdokument återfanns i de flesta ärenden.

Finns utredningsdokument?	Farsta	Hägersten-Älvsjö	Rinkeby-Kista	Skarpnäck	Södermalm	Östermalm	Total
Ja	20	19	20	19	19	18	115
Nej	0	1	0	1	1	2	5
Total	20	20	20	20	20	20	120

I 78 procent hölls den lagstadgade utredningstiden, alternativt att beslut om förlängning på korrekt grund återfanns. Störst avvikelser gällande utredningstid återfanns vid Hägersten-Älvsjö samt vid Östermalm.

Utredningstid	Farsta	Hägersten-Älvsjö	Rinkeby-Kista	Skarpnäck	Södermalm	Östermalm	Total
Inom fyra månader	16	13	19	15	18	13	94
Över fyra månader	3	5	0	4	2	7	21
Uppgift saknas	1	2	1	1	0	0	5
Total	20	20	20	20	20	20	120

Intensiv utredning i hemmiljö (IHU) används i Farsta, Skarpnäck och Rinkeby-Kista. I denna granskning återfanns IHU i ett ärende i Skarpnäck.

Bedömningsinstrument som avser barnets utveckling, som exempelvis EARL 20B¹³ användes inte i något ärende. Underlag och bedömning från Freda¹⁴ hade inhämtats från föräldrarnas handläggare i ärenden i Hägersten-Älvsjö, Östermalm och Skarpnäck. Signs of Safety-verktyg förekom i varierande grad i samtliga stadsdelar och då oftast i form av mappning eller Tre Hus-samtal. Instrumentet iRisk användes inte i något av ärendena i det granskade materialet.¹⁵

Barn- och ungdomspsykiatri (BUP) fanns med i 21 av 120 ärenden. Samverkan med BUP förekom i 62 procent av dessa, mest frekvent i Rinkeby-Kista och Skarpnäck.

¹³ Early Assessment Risk List, strukturerade beslutsstöd för bedömning av risker och behov hos barn 6-12 år med känt antisocialt beteende

¹⁴ Freda är standardiserade bedömningsmetoder för socialtjänstens arbete mot våld i nära relationer

¹⁵ iRisk, intervjuedskap för att bedöma barns skyddsbehov och risk för att uppleva våld i familjen eller själv utsättas

I samtliga ärenden där familjen hade kontakt med en annan enhet inom socialtjänsten samverkade socialsekreterarna i Rinkeby-Kista med den enheten. Totalt återfanns intern samverkan i 71 procent av de ärenden där familjer hade kontakt med annan enhet.

Samverkan med andra enheter på socialtjänsten	Farsta	Hägersten-Älvsjö	Rinkeby-Kista	Skarpnäck	Södermalm	Östermalm	Total
Ja	6	3	11	5	5	5	35
Nej	1	3	0	3	4	3	14
Ingen annan aktualitet	13	14	9	12	11	12	71
Total	20	20	20	20	20	20	120

Våld mot barn förekom i högst grad i ärendena i Farsta och i lägst grad i Södermalm. Farsta polisanmälde också våldet i högst omfattning, i nio av tolv ärenden. Skarpnäck polisanmälde enbart i ett av sju ärenden. Generellt var våldet som inte polisanmälde inte av grov systematisk karaktär och uppgifterna var oftast av vag karaktär.

Vid våld mot barnet, har polisanmälan gjorts?	Farsta	Hägersten-Älvsjö	Rinkeby-Kista	Skarpnäck	Södermalm	Östermalm	Total
Ja	9	3	1	1	1	7	22
Nej	3	7	5	6	3	3	27
Ärendet rör inte våld mot barnet	8	10	14	13	16	10	71
Total	20	20	20	20	20	20	120

Då socialtjänsten inte gjort polisanmälan saknades ibland motivering till detta i dokumentationen, med undantag för Rinkeby-Kista som hade motiverat detta i samtliga fall. Vid Södermalm saknades skriftlig motivering i samtliga av dessa ärenden.

Finns motivering till att inte polisanmäla?	Farsta	Hägersten-Älvsjö	Rinkeby-Kista	Skarpnäck	Södermalm	Östermalm	Total
Ja	1	5	5	4	0	1	16
Nej	2	2	0	2	3	2	11
Inte våld mot barn alt. våldet är polisanmält	17	13	15	14	17	17	93
Total	20	20	20	20	20	20	120

Vad gäller samordnad individuell plan (SIP) återfanns en sådan i ungefär hälften av ärendena där regionen var med. Södermalm hade störst bortfall, med SIP i endast två av åtta ärenden.

Genomfördes SIP?	Farsta	Hägersten-Älvsjö	Rinkeby-Kista	Skarpnäck	Södermalm	Östermalm	Total
Ja	1	2	3	3	2	1	12
Nej	1	1	3	3	6	3	17
Ingen aktualitet inom regionen	18	17	14	14	12	16	91
Total	20	20	20	20	20	20	120

I merparten av ärendena där SIP genomfördes blev skolan/förskolan inbjudna till SIP-möte.

Farsta hade i högst grad utrett hur barnets skolsituation såg ut. Totalt utreddes detta i 71 procent av ärendena.

Utredde socialtjänsten hur det går för barnet i förskolan/skolan?	Farsta	Hägersten-Älvsjö	Rinkeby-Kista	Skarpnäck	Södermalm	Östermalm	Total
Ja	16	11	14	12	11	16	80
Nej	2	9	4	6	8	4	33
Barnet går inte i förskola/skola	2	0	2	2	1	0	7
Total	20	20	20	20	20	20	120

I Farsta hade också konsultation med förskola/skola genomförts i högst grad. I begreppet konsultation inbegrips inhämtade av utlåtande i konsultationsdokument såväl som referenssamtal. Hägersten-Älvsjö och Södermalm hade gjort detta i lägst grad.

Genomfördes konsultation med förskola/skola?	Farsta	Hägersten-Älvsjö	Rinkeby-Kista	Skarpnäck	Södermalm	Östermalm	Total
Ja	15	11	14	12	9	15	76
Nej	3	9	4	6	10	5	37
Barnet går inte i förskola/skola	2	0	2	2	1	0	7
Total	20	20	20	20	20	20	120

I merparten av ärendena, 83 procent, hade förskolan/skolan fått återkoppling på vad som hände med deras orosanmälan.

I knappt hälften av ärendena där barnet gick i förskola/skola hade barnets skolsituation vägts in som en risk- eller skyddsfaktor i socialtjänstens utredning. I Farsta hade detta gjorts i 66 procent av ärendena medan Hägersten-Älvsjö endast gjorde detta i 30 procent.

Förskole-/skolsituationen väggs in som en faktor i bedömningen	Farsta	Hägersten-Älvsjö	Rinkeby-Kista	Skarpnäck	Södermalm	Östermalm	Total
Ja	12	6	10	8	10	10	56
Nej	6	14	8	10	9	10	57
Barnet går inte i förskola/skola	2	0	2	2	1	0	7
Total	20	20	20	20	20	20	120

Insats föreslogs i 60 procent av ärendena, mest i Rinkeby-Kista och minst i Skarpnäck och Södermalm. I totalt åtta ärenden handlade insatsen om direkt stöd till barnet, såsom till exempel Trappansamtal¹⁶ – mest i Hägersten-Älvsjö.

Föreslås insats?	Farsta	Hägersten- Älvsjö	Rinkeby- Kista	Skarpnäck	Södermalm	Östermalm	Total
Ja	13	12	14	10	10	13	72
Nej	7	8	6	10	10	7	48
Total	20	20	20	20	20	20	120

I 18 procent av ärendena fick familjen insats på annat håll, exempelvis via icke-biståndsbedömda insatser vid stadsdelsförvaltningens öppenvård eller av barnpsykiatri/habiliteringen.

I 84 procent av ärendena då insats föreslogs tackade vårdnadshavarna ja. I Skarpnäck och Södermalm skedde detta i samtliga ärenden medan flest tackade nej i Farsta.

Samtycker till insats	Farsta	Hägersten- Älvsjö	Rinkeby- Kista	Skarpnäck	Södermalm	Östermalm	Total
Ja	8	11	11	10	10	11	61
Nej	5	1	3	0	0	2	12
Ingen insats föreslogs	7	8	6	10	10	7	47
Total	20	20	20	20	20	20	120

I allra flesta ärenden gavs insats på frivillig väg, endast i fyra ärenden totalt skedde insatsen med stöd av Lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU).

I de fall då barnet hade en problematisk skolgång syftade insatsen uttalat (helt eller delvis) till att stabilisera skolgången i knappt hälften av ärendena, flest på Södermalm.

Syftar insatsen uttalat till att stabilisera skolgången?	Farsta	Hägersten- Älvsjö	Rinkeby- Kista	Skarpnäck	Södermalm	Östermalm	Total
Ja	2	1	3	1	5	2	14
Nej	2	4	5	1	0	4	16
Ingen insats/inga skolproblem	16	15	12	18	15	14	90
Total	20	20	20	20	20	20	120

I sex ärenden, jämnt fördelat mellan stadsdelarna, avslutades utredningen med uttalad kvarstående oro för barnet. Endast i ett fall, i Rinkeby-Kista, användes möjligheten till uppföljning enligt 11 kap. § 4a SoL.

¹⁶ Behandlingsinsats för barn som upplevt våld

I granskningen var utgångspunkten att barn över fyra år kan delta i samtal. Barn under fyra år och barn som med anledning av funktionsnedsättning inte kan delta i samtal sammanställs i tabellerna som att barnet inte *kan* delta i barnsamtal. Vad gäller barns delaktighet hade socialsekreterare i Rinkeby-Kista i högst grad pratat med barnet om det saken gällde, i lägst grad hade detta gjorts i Södermalm. Totalt sett hade barnet blivit vidtalat i 75 procent av de granskade ärendena.

Pratar man med barnet om det saken gäller?	Hägersten- Rinkeby-						Total
	Farsta	Älvsjö	Kista	Skarpnäck	Södermalm	Östermalm	
Ja	14	14	15	10	9	12	74
Nej	2	4	2	6	6	5	25
Nej, barnet vill inte	1	2	0	1	1	1	6
Nej, barnet kan inte	3	0	3	3	4	2	15
Total	20	20	20	20	20	20	120

I 34 procent av ärendena hade socialsekreterare pratat med barnet om behov av insats, insatsens innehåll eller utformande, mest i Rinkeby-Kista.

Pratar man med barnet om insats?	Hägersten- Rinkeby-						Total
	Farsta	Älvsjö	Kista	Skarpnäck	Södermalm	Östermalm	
Ja	8	5	9	5	3	5	35
Nej	8	15	8	11	12	13	67
Nej, barnet vill inte	1	0	0	1	1	0	3
Nej, barnet kan inte	3	0	3	3	4	2	15
Total	20	20	20	20	20	20	120

Återkoppling av utredningen till barnet gjordes endast i 22 procent av ärendena – mest i Farsta som gjorde detta i 31 procent av ärendena.

Återkoppling till barnet om utredningens resultat	Hägersten- Rinkeby-						Total
	Farsta	Älvsjö	Kista	Skarpnäck	Södermalm	Östermalm	
Ja	5	3	5	2	2	5	22
Nej	11	17	12	14	13	12	79
Nej, barnet vill inte	1	0	0	1	1	1	4
Nej, barnet kan inte	3	0	3	3	4	2	15
Total	20	20	20	20	20	20	120

Uppdrag/beställning med konkreta mål och delmål återfanns i majoriteten av alla ärenden. Uppföljning av insatsen genomfördes i merparten av ärendena. I Södermalm, Farsta och Rinkeby-Kista följdes insatsen upp i samtliga fall medan Hägersten-Älvsjö, Skarpnäck och Östermalm hade ett visst bortfall.

Endast 35 procent av barnen var delaktiga i uppföljning av insatsen, mest i Rinkeby-Kista och Farsta.

Görs barnet delaktigt i uppföljningen?	Farsta	Hägersten-Älvsjö	Rinkeby-Kista	Skarpnäck	Södermalm	Östermalm	Total
Ja	3	1	5	1	1	1	12
Nej	3	3	4	2	5	5	22
Barnet kan/vill inte	4	0	2	1	1	1	9
Ingen insats alt. ingen uppföljning gjord	10	16	9	16	13	13	77
Total	20	20	20	20	20	20	120

Samtliga barn som deltog vid uppföljning av insatsen blev dock tillfrågade om insatsen gjort någon skillnad utifrån barnets perspektiv.

Intervju med enheterna

Vid samtliga enheter deltog ledning och socialsekreterare i en intervju som rörde centrala teman i granskningen. Samtliga enheter beskrev att barnets delaktighet följs upp systematiskt. Enheterna uppgav vidare att delaktighet genom hela processen är ett utvecklingsområde och att återkoppling till barnet ofta bortprioriteras på grund av hög arbetsbelastning. Farsta och Hägersten-Älvsjö lyfte att det finns alternativa kommunikationssätt att använda sig av, såsom exempelvis brev till barnet.

Flera enheter, bland annat Skarpnäck, lyfte behov av förtydligade interna rutiner men också mer vägledning gällande bedömning att avvakta polisanmälningar rörande misstänkt våld. Behov av förbättrad samordning med polisen lyftes också eftersom en rättsprocess kan innebära hinder i socialtjänstens arbete.

Vad gäller barnets skolsituation uppgav så gott som alla enheter att ansvarsgränserna mellan skolan och socialtjänsten behöver förtydligas. Vad gäller skolrelaterade problem lyfte Östermalm verksamheten Positivt som ett exempel på en bra insats. Rinkeby-Kista lyfte Nätverkslaget och Södermalm tog upp Skolnärvaroteamet som exempel på fungerande insatser. Samverkan med skola fungerar ofta bra men ibland uppfattar socialtjänsten att skolans förväntningar på socialtjänsten är orealistiska och att socialtjänsten förväntas ta en del av skolans ansvar, bland annat avseende så kallade ”hemmasittare” med autism.

Flera enheter uttryckte att mer intensiva, familjepedagogiska och flexibla insatser i hemmet behövs. Bland annat Rinkeby-Kista och Södermalm lyfte behov av hemmasittarprogram för barn med hög skolfrånvaro.

Vad gäller långsiktighet och helhetsperspektiv i ärendena så uppgav så gott som samtliga stadsdelsförvaltningar att den höga arbetsbelastningen kan göra det svårt att arbeta utifrån ett långsiktigt helhetsperspektiv och att fokus för ofta istället blir på att ”släcka bränder”. SIP lyftes dock av Skarpnäck som ett bra verktyg för att åstadkomma helhetssyn, vid Östermalm nämndes nätverksorienterat arbete och vid Hägersten-Älvsjö nämndes deras omfattande satsning på implementering av Signs of Safety. I Farsta nämndes projektet IHU som riktas till familjer med återkommande hög oro.

Intervju med Barnrättsbyrån

Barnrättsbyrån arbetar på uppdrag av barn och unga upp till 21 år och hjälper till i frågor som rör alla barns rättigheter. Per år brukar 50-70 barn ha kontakt med Barnrättsbyrån och i Stockholm rör det oftast barn mellan 6-12 år. Barnen som vänder sig till Barnrättsbyrån är ofta missnöjda med något och där kan Barnrättsbyrån vara behjälplig i kontakten med myndigheter.

Barnrättsbyrån beskrev flera aktuella uppdragsärenden där en gemensam nämnare var att socialtjänsten brister vad gäller helhetssyn i ärendet. Ett exempel var en stadsdel som inte beviljar LSS-boende till ung vuxen med funktionsnedsättning fastän detta innebär att yngre syskon far allvarligt illa och att familjen som helhet far mycket illa. Ett annat exempel som beskrivs är när socialtjänsten gör en planering för en ungdoms återgång till hemmet efter SIS-placering, men där någon sysselsättning inte finns planerad och där det finns allvarliga sociala problem i hemmet som inte adresseras.

Enligt Barnrättsbyrån är en röd tråd genom alla uppdrag att barnet inte upplever sig blivit lyssnad på och inte fått vara delaktig i sitt eget liv, vilket påverkar tilliten till vuxenvärlden och samhällskontraktet. Återkommande upplever barn att ”det spelar ingen roll vad jag säger”. Barnet får ofta berätta om sin situation vid ett tillfälle men under utredningen faller barnets röst bort; barn får inte vara delaktiga på så sätt att de får vara med och planera och ha *riktigt* inflytande i sitt ärende. Barnrättsbyrån upplever ibland att de måste coacha barnet i hur hen ska framföra sina behov eftersom det i vissa fall verkar som att socialsekreteraren bestämt sig redan på förhand och inte är öppen och lyhörd för barnets perspektiv:

”Man känner direkt av när man kommer in i rummet om det finns utrymme att berätta eller inte. Om man har bestämt sig redan.”

Barnrättsbyrån beskriver att de har möjlighet att ge barnet den tid och lyhördhet som socialtjänsten inte alltid tycks ha eller kan prioritera. Barnrättsbyrån upplever ofta att det blir ”mycket utredning”, där socialsekreteraren enbart inhämtar information, och mindre traditionellt systemiskt socialt arbete där man arbetar motiverande med barnet och familjen ”där de befinner sig”. Barnrättsbyrån ser att socialtjänsten behöver ha mer utrymme till att vara tillgängliga och kunna motivera familjer att ta emot hjälpinsatser.

Barnrättsbyråns erfarenheter är att det verkar vara svårare för familjer i utanförskapsområden att få insatser när de ber om hjälp jämfört med familjer i till exempel innerstaden. Det gäller insatser såsom kontaktperson, kontaktfamilj men också avseende insatser enligt LSS. Det krävs, enligt Barnrättsbyrån, mycket argumentation för att få bifall till en insats vilken utifrån ett helhetsperspektiv skulle förebygga svårare problem – även då insatsen i sig inte är kostsam. Barnrättsbyrån upplever också att socialtjänsten inte arbetar lika systemiskt med barnets nätverk i utanförskapsområdena som i andra stadsdelar.

Avseende våld mot barn beskrev Barnrättsbyrån erfarenheter av att socialtjänsten i låg grad polisanmäler när det framkommer att barn varit våldsutsatta under sina placeringar i familjehem, på HVB och SIS.

Vad gäller positiva erfarenheter uppgav Barnrättsbyrån att en av stadsdelsförvaltningarna arbetar i team där utredning och behandling sker parallellt, vilket varit positivt eftersom det inneburit flexibilitet, tillgänglighet och transparens gentemot den enskilde. Det fungerar alltid bättre då socialtjänsten, med Barnrättsbyråns ord, lyssnar *på riktigt*. Barnen märker direkt av när det är en socialsekreterare som anstränger sig lite extra och gör det hen lovar.

Barnrättsbyrån uppfattar också att den generella kunskapsnivån i Stockholms stad är hög jämfört med mindre i kommuner.

Analys

Granskningen har haft ett jämställdhetsperspektiv genom att samtliga variabler har granskats uppdelat på kön, för att på så sätt kunna hitta eventuella omotiverade skillnader mellan flickor och pojkar. I staden inkommer generellt fler orosanmälningar gällande

pojkar än flickor¹⁷. I granskningen ingick ärenden som rörde hälften flickor och hälften pojkar. Granskningen visade inga påtagliga skillnader utifrån kön gällande handläggningen. Den enda tydliga skillnaden mellan könen i materialet var att pojkar i betydligt högre grad än flickor hade en NPF-diagnos. Resultatet överensstämmer därmed med befintlig kunskap om att autismspektrumtillstånd är vanligare hos pojkar samt att fler pojkar än flickor får ADHD-diagnos i barndomen.¹⁸

Trygghet och säkerhet

I så gott som alla ärenden återfanns en utredning, förhandsbedömningarna hade genomförts inom lagstadgad tid och relevanta skyddsbedömningar fanns i alla ärenden. Detta resultat är särskilt positivt mot bakgrund av att IVO i nationell tillsyn ofta sett brister i dessa hänseenden.¹⁹ Utredningstiderna hölls i knappt 80 procent av ärendena. Framför allt Östermalm och Hägersten-Älvsjö hade flera ärenden med längre utredningstider vilket behöver följas upp lokalt.

I materialet återfanns ärenden med omfattande utrednings- och nätverksarbete, med tydligt motivationsarbete i syfte att säkerställa skydd för barnet. I de flesta ärenden motsvarade i stort socialtjänstens utredning och insats den oro som inkommit. I några ärenden dock, jämnt fördelat vid samtliga stadsdelsförvaltningar, framkom allvarlig oro som tydligt indikerade behov av insatser till stöd och skydd för barnet. Då vårdnadshavaren tackade nej till insats avslutades dock ärendena och det gick inte att utläsa att socialtjänsten arbetade motiverande för att förmå vårdnadshavarna att ta emot hjälp eller utnyttjade de möjligheter som finns inom ramen för myndighetsutövningen. Detta trots att flera av ärendena hade varit aktuella med påtaglig oro tidigare.

Några typexempel;

En anmälan inkommer från skolan då ett barn i lågstadieåldern sagt till personalen att en förälder slår. Polisanmälan görs. Två samtal med föräldrarna genomförs och ett hembesök där socialsekreterare träffar barnet. Föräldrarna förnekar att våld förekommer. Både socialtjänsten och polisen upplever att barnet blivit tystat. Kontakt

¹⁷ Socialförvaltningen (2022) Socialtjänstrappport 2021

¹⁸ www.kunskapsguiden.se

¹⁹ Inspektionen för Vård och Omsorg (2020)

Sociala barn- och ungdomsvården - Slutredovisning av uppdrag att genomföra analyser av tillsynens resultat inom den sociala barn- och ungdomsvården S2019/01922/FST

tas med skolan utifrån den inkomna anmälan men inget utredande samtal avseende barnets skolsituation genomförs. Inga övriga kontakter med andra kring barnet, såsom nätverk, tas. Det framkommer inte i dokumentationen om socialtjänsten försöker motivera till insats eller tagit ställning till barnets egna behov av stödinsatser. Det är tredje gången detta barn berättat om våld och utreds av socialtjänsten. Båda de tidigare utredningarna har avslutats utan insats. Utredningen avslutas även denna gång utan insats.

En anmälan från sjukvården inkommer gällande ett barn i lågstadieåldern, avseende att ena föräldern missbrukar alkohol. Föräldern tillstår att hen dricker för mycket men tycker själv inte att detta är problematiskt. Barnsamtal genomförs men berör inte hur barnet upplever föräldrarnas drickande. Barnet berättar att hen mår känslomässigt dåligt. Föräldrarna ska skiljas och barnet ska bo med dem växelvis. Socialtjänsten hänvisar föräldern till att söka behandling för sitt problematiska drickande. Det framkommer inte i dokumentationen om missbrukshandläggare rådfrågats eller kopplats på i ärendet. Det framgår inte heller hur föräldrarnas alkoholkonsumtion påverkar barnet eller om man försökt motivera föräldern till att ta emot behandlingen. Det framgår inte om socialtjänsten arbetat med den andra föräldrarnas förmåga att skydda barnet. Det framkommer inte heller något i ärendet om hur barnet framöver ska skyddas från föräldrarnas problematiska drickande eller om barnet behöver stödinsatser för egen del. Utredningen avslutas utan insats.

Anmälan inkommer från blåljusverksamhet gällande barn i den yngre förskoleåldern. Anmälan avser oro för våld i nära relation, missbruk, omsorgssvikt och psykisk sjukdom hos den enda vårdnadshavaren. Barnet har varit aktuellt flera gånger tidigare av samma anledningar. Det inkommer dessutom fler allvarliga anmälningar under utredningstiden. Förskolan beskriver oro för barnets känslö- och beteendemässiga utveckling. Föräldern har ett undvikande beteende i kontakten med socialtjänsten och är svår att nå. Det framkommer att socialtjänsten har hög oro för föräldrarnas psykiska ohälsa och hur den påverkar barnet. Socialtjänsten föreslår insats i form av familjebehandling vilken föräldern avböjer. Ingen kontakt upprättas internt med socialpsykiatri trots att föräldern är aktuell där med omfattande insatser. Socialtjänsten tar heller inte kontakt med psykiatri där föräldern är patient. I ärendet saknas sakkunnig information och bedömning om föräldrarnas sjukdom och funktionsnivå. Ärendet avslutas utan insats. Trots uttalad

kvarstående oro används inte möjligheten till uppföljning av ärendet.

Socialstyrelsen genomför återkommande en kartläggning om vilka samhällsinstitutionella brister som förelegat då barn bragts om livet till följd av brott²⁰. Fastän inget av ärendena i förevarande granskning hade fått ett så tragiskt utfall som i Socialstyrelsens kartläggning är bristerna som belyses i exemplen ovan, och granskningen i stort, desamma. Socialstyrelsens kartläggning lyfter bland annat att en orsak till att bristerna kvarstår i hela landet, över tid och trots kunskapssatsningar, är att socialsekreterare inte ges förutsättningar för att bedriva ett professionellt socialt arbete. Socialstyrelsen anger flera anledningar till detta, bland annat behöver socialtjänsten mer utrymme för att implementera ny kunskap.

Socialstyrelsens kartläggning framhåller vidare att socialtjänsten har svårt att hantera sitt uppdrag, vilket har högt ställda mål för att säkerställa barns rättigheter, samtidigt som den starka betoningen på samförstånd med föräldrarna leder till att utredning och insatser i praktiken får ett starkare fokus på föräldrars samtycke och motivation snarare än barns behov av skydd. I kartläggningen konstateras att ”det kan vara svårt för socialtjänsten att hantera avvägningen mellan ett barnrättsperspektiv och ett familjestödsorienterat förhållningssätt”.²¹ Forskarna Maria Heimer och Camilla Pettersson resonerar i en studie om att denna inbyggda konflikt får till följd att socialtjänstens uppdrag att skydda barn inte fullföljs och att barnavården tycks tolka sitt uppdrag som ett serviceerbjudande till vårdnadshavare – snarare än skydd för barn som far illa. Att säkerställa barns delaktighet och att se barnet som den direkta brukaren blir enligt Heimer och Pettersson avgörande för att stärka barnets rättigheter i det familjestödsorienterade systemet.²²

Möjligheten till uppföljning vid kvarstående oro enligt 11 kap. § 4 a användes endast i ett fall, i Rinkeby-Kista. Utifrån vad som framkom i ärendena torde detta verktyg kunnat användas i några ytterligare fall vid samtliga stadsdelsförvaltningar.

²⁰ Socialstyrelsen (2022) Socialstyrelsens utredningar av vissa skador och dödsfall 2018-2021

²¹ Ibid., sid 56

²² Heimer, Pettersson (2022) Den ofullständiga demokratiseringen av familjeorienterade system: Föräldrars samtycke och barns syn på stöd i socialtjänstens arbete med utsatta barn i Sverige

I förevarande granskning gjordes polisanmälan i 45 procent av de ärenden som gällde misstänkt våld mot barn vilket är mer än dubbelt så många sedan förra årets kvalitetsgranskning.²³ I de fall där polisanmälan inte upprättades handlade det som regel inte om grovt, systematiskt våld i ärendet alternativt om vaga uppgifter i anmälan. En vanligt förekommande anledning till att polisanmälan inte görs är på grund av oro för att alliansen mellan socialtjänsten och föräldrarna ska påverkas negativt och att behövliga insatser därmed inte kan genomföras²⁴. Här kan noteras att i drygt hälften av de ärenden som inte polisanmälades ändå inte kom till stånd en insats, vilket stämmer överens med forskning som genomförts inom detta område.²⁵ Ett observandum är att i 40 procent av ärenden där polisanmälan inte gjorts saknas dokumentation om socialtjänstens beslut eller motivering till detta. Det framkom också i intervjuerna att de lokala rutinerna kring ansvarsfördelning behöver följas upp vid flera förvaltningar.

Mitt i den tidsperiod som granskades, 1 juli 2021, infördes en ny lagstiftning om barnfridsbrott, som gör det straffbart att utsätta barn för att bevittna våld i nära relationer. I det granskade materialet återfanns ingen anmälan till polisen om misstänkt barnfridsbrott. Med tanke på att 24 procent av ärendena rörde våld i nära relationer och således våld i barnets direkta närmiljö, bör uppföljning kring tillämpningen av lagstiftningen genomföras i verksamheterna.

Självbestämmande och integritet

I merparten av det granskade materialet gjordes barn delaktiga i början av utredningsprocessen och gavs möjlighet att uttrycka sin åsikt om det utredningen gällde. Av de dryga tredjedel barn som medverkade vid uppföljning av insatsen fick samtliga frågan om insatsen hade gjort någon skillnad effekt. Att barn i högre grad görs delaktiga är en tydlig förbättring jämfört med tidigare granskningar.²⁶ Av den totalt cirka fjärdedel av ärendena där barnet inte alls getts tillfälle att framföra sin åsikt under utredningsprocessen var det sällan dokumenterat varför, vilket behöver följas upp.

²³ Socialförvaltningen (2021) Kvalitetsgranskning Handläggning av barnärenden 0-12 år

²⁴ Heimer, Näsman, Palme (2017) Rättighetsbärare eller problembärare? Barns rätt att komma till tals och socialtjänstens insatser

²⁵ Quarles van Ufford, Heimer, Schön, Linell (2022) The Swedish social services' police reporting and children's access to protection and support in child abuse cases: A quantitative content analysis

²⁶ Socialförvaltningen (2017) Barn som har upplevt våld – Socialtjänstinspektörernas kvalitetsgranskning

Längre fram i processen mattades barnets inflytande tydligt av; få barn gavs inflytande avseende eventuell insats eller återkoppling avseende utredningens resultat. Detta resultat överensstämmer med Barnrättsbyråns iakttagelser och tidigare forskning.²⁷ Så gott som alla enheter uppgav i intervjuerna att den höga arbetsbelastningen innebär att barns delaktighet och inflytande inte kan tillvaratas genom hela processen. Det är viktigt att socialsekreterarna ges handlingsutrymme att säkerställa barnets inflytande genom hela ärendets gång, eftersom relevant stöd och skydd till barnet också kan vara avhängigt att barnets rätt till inflytande tillgodoses.

Att socialtjänsten tillgodoser barns rätt till delaktighet måste löpande säkerställas och följas upp i verksamheterna. Under 2022 arbetar socialförvaltningen med att etablera Viewpoint, ett digitalt verktyg som kan bidra till att stärka barnets deltagande i utredning och uppföljning av insats. Några intressanta exempel gällande delaktighet återfanns vidare i granskningen; i Skarpnäck användes ”stafettpinnen”, vilket är en gemensam handläggningsrutin som syftar till att barnets röst och den ursprungliga oron ska följa med vid överlämning av ärendet från att anmälan inkommer fram till att familjen får en insats. Bland annat i Farsta återfanns exempel då barnet i samband med utredningens avslutande fick ett brev med sammanfattad och anpassad information. I Farsta återfanns också nedan beskrivna utmärkta, och aidentifierade, exempel på återkoppling till barnet:

Avslutande möte med Emil på socialkontoret. Mamma närvarar samt socialsekreterare Mira. Även pappa var inbjuden men han uteblev på grund av arbete. Socialsekreterare sammanfattar utredningen, vad som har framkommit och vad som händer nu. Emil får information om att vi inte kommer att träffas mer men att det har varit roligt att träffa honom och att han har varit så modig vid våra samtal.

Barn som med anledning av låg ålder eller funktionsnedsättning inte kunde delta i samtal hade socialsekreteraren i de allra flesta fall träffat och observerat. I det granskade materialet återfanns också en bred flora av samtalsstödjande verktyg såsom Tre Hus, nallekort och smileys. Det är tydligt att stadens omfattande utvecklingsarbete avseende barnrättsperspektivet gett resultat i praktiken.

²⁷ Heimer, Näslund och Palme (2017) Rättighetsbärare eller problembärare

Kunskapsbaserad verksamhet

Vid Hägersten-Älvsjö, Östermalm och Skarpnäck hade underlag från instrumentet Freda använts i barnets utredning vilket är ett bra sätt att tydliggöra hur eventuellt våld ser ut i barnets uppväxtmiljö. Underlag från ASI²⁸ eller andra utredningsinstrument i vuxenhandläggning bör kunna användas på samma sätt avseende föräldrar med missbruk- och beroendeproblematik, men syntes inte i något av de granskade ärendena.

Det saknades generellt tydliga resonemang om risken för att uppleva fortsatt våld. Ett par stadsdelsförvaltningar i staden har kommit igång med att använda instrumentet iRisk, som ger ett strukturerat underlag för riskbedömning. Resultaten från användandet av iRisk bör vara av intresse för hela staden eftersom IVO vid flera tillfällen har påtalat att socialtjänsten generellt brister i att bedöma risken för att barnet ska utsättas för fortsatt våld²⁹ trots att lagstiftningen kräver detta.³⁰

Barn med neuropsykiatrisk funktionsnedsättning var tydligt överrepresenterade i det granskade materialet. Mot bakgrund av detta finns starka skäl att systematiskt prioritera kunskap, bemötande och anpassningar kopplade specifikt till verksamheten såväl i myndighetsutövningen som vid utförarsidan. Socialstyrelsen betonar vikten av att socialtjänsten har rutiner för att erbjuda tidiga insatser för barn med NPF.³¹ Enligt en rapport från Riksförbundet Attention³² är en vanlig upplevelse hos familjer med barn med NPF att socialtjänsten brister i kunskap, bemötande och anpassningar. I de nationella riktlinjerna för vård och stöd vid ADHD och autism lyfter även Socialstyrelsen att socialtjänsten vid bristande kunskap riskerar ge fel insatser.³³ Om insatser inte görs tillgängliga och behoven tolkas fel av socialtjänsten riskerar den enskilde allvarliga konsekvenser, därtill kommer att insatser som inte träffar rätt sannolikt inte heller är effektiva.

²⁸ Addiction Severity Index (ASI) är en standardiserad bedömningsmetod för användning i missbruks- och beroendeverksamhet

²⁹ IVO (2020) Barn riskerar att bli utan stöd och hjälp, (2021) Vad har IVO sett 2020

³⁰ Socialstyrelsen (2016) Våld - Handbok om socialtjänstens och hälso- och sjukvårdens arbete med våld i nära relationer

³¹ Socialstyrelsen (2022) Nationella riktlinjer för vård och stöd vid ADHD och autism

³² Riksförbundet Attention (2019) Projekt Familjelyftets rapport del 1

³³ Socialstyrelsen (2022) Nationella riktlinjer för vård och stöd vid ADHD och autism

Helhetssyn och samordning

Barnets situation i skolan är en viktig faktor att väga in i bedömningen kring risk- och skyddsfaktorer då en fullgjord skolgång är bland de viktigaste skyddsfaktorerna i ett barns liv.³⁴ Utifrån granskningens resultat konstateras att skolsituationen uppmärksammades i en majoritet av ärendena men att underlaget endast togs med i hälften av utredningarnas analysdel, som en risk- eller skyddsfaktor. Stödbehov kopplat till skolsituationen bör likaså i högre grad vägas in i uppdrag till utföraren och specifikt följas upp vid uppföljning av insats, vilket skedde i högst grad i Södermalm.

Endast någon enstaka familj hade kontakt med Habiliteringen trots den höga andelen barn med autism. Få hade kontakt med BUP/första linjens psykiatri trots att flera barn i materialet hade psykisk ohälsa. I genomlysningen Rätt stöd i rätt tid³⁵ framkommer att BUP i låg grad vidtalas i utredningar, mot bakgrund av detta finns skäl att överväga om socialtjänsten kan lotsa och stödja familjer att etablera kontakt med BUP och Habiliteringen i högre grad.

När BUP fanns med återfanns i en majoritet av ärendena samverkan med BUP, dock genomfördes SIP endast i 41 procent av dessa. När ett barn har kontakt med flera olika samhällsinstanser samtidigt har både socialtjänsten och hälso- och sjukvården en skyldighet att ta initiativ till SIP. Annars riskerar barnets behov falla mellan stolarna och för mycket ansvar för samordning riskerar att landa på vårdnadshavaren. Utifrån detta är det angeläget att SIP används i högre grad. Rutinerna kring SIP uppfattas som väl kända hos de granskade enheterna, uppföljning behöver ske kring varför verktyget inte använts i fler fall. Situationen kring Covid19-pandemin, som var aktuell vid tidpunkten för granskningen, har sannolikt påverkat andelen SIP negativt. Detta eftersom den digitala kommunikationen mellan kommun och region inte har fungerat väl och då sjukfrånvaron hos både stadsdelsförvaltningarna och övriga huvudmän troligen varit högre än normalt. Det var dock positivt att skolan bjöds in till så gott som alla SIP-möten i granskningen.

Vad gäller intern samverkan skedde sådan i de flesta ärenden där vårdnadshavaren hade kontakt med andra enheter hos socialtjänsten vilket visar på ett gott helhetsperspektiv. I Skarpnäck framkom en väl utvecklad samverkan mellan särskilt barngruppen och stadsdelens relationsvårdsteam (RVT). I Rinkeby-Kista hade

³⁴ <https://www.uppdragpsyiskhalsa.se/skola-och-elevhalsa/>

³⁵ Socialförvaltningen (2022) Rätt stöd i rätt tid – en genomlysning av socialtjänstdata för barn och unga i Stockholms stad

barngruppen samverkat i samtliga ärenden där familjen hade flera kontakter inom socialtjänsten. Det är angeläget att verksamheterna skapar organisatoriska förutsättningar för att möta brukarna på ett sammanhållet sätt med relevant kompetens oavsett ingång hos socialtjänsten.

Effektivitet och tillgänglighet

Cirka hälften av barnen i aktuell granskning hade blivit utredda tidigare och endast 30 procent av de tidigare utredningarna hade utmynnat i insats. Både inom ramen för genomlysningen Rätt stöd i rätt tid och andra studier³⁶ framkommer att socialtjänsten har svårt att komma in med insatser i ett tidigt skede avseende yngre barn/barn som utreds för första gången. För att barn ska få stöd och skydd i ett tidigt skede är det viktigt att socialsekreterarna har utrymme till att motivera till insats för barn med hög risk för en antisocial utveckling. Majoriteten av socialtjänstens arbete sker i utrymmet mellan frivillighet och tvång och handlar om motivation, relationellt och pedagogiskt arbete³⁷, vilket förutsätter en stabil personalsituation och att socialsekreterarna har såväl utrymme som kompetens. Resultaten från de stadsdelsförvaltningar som arbetar med Intensiv Utredning i Hemmiljö (IHU) blir intressanta att följa. Utredningsformens syfte är att nå barn som det finns hög oro för och som varit aktuella förut, och IHU-processen innebär att relationen och alliansskapande blir en tydligare del av utredningsprocessen.

Den vanligaste insatsen som erbjöds var familjebehandling på kontorstid. Flera enheter uttryckte i intervjun att det saknas insatser som erbjuder praktiskt och socialpedagogiskt stöd för de familjer som av olika skäl har svårt att tillgodogöra sig de familjebehandlande samtal som den interna öppenvården erbjuder. Att det i högre grad behövs praktiskt stöd samt flexibilitet gällande tidsmässig tillgänglighet lyfts även av Riksförbundet Attentions målgrupp.³⁸ Det är angeläget att socialtjänsten kan erbjuda insatser som utformas tillgängligt utifrån brukarens förutsättningar och behov, i synnerhet gällande familjer med mer komplexa svårigheter och social utsatthet.

Ett intressant resultat är att förhållandevis få insatser riktades till barnet direkt. Det gick i det totala materialet endast i ett fåtal ärenden att utläsa att socialtjänsten överhuvudtaget tagit ställning

³⁶ FoU Värmland, Persdotter och Andersson (2020) SAVE - Support and protection Against Violence, on Equal terms for all children

³⁷ Heljskov Elvén och Sundström Graversen (2021) Npf och socialtjänsten

³⁸ Ibid.

till eventuellt behov av insatser direkt till barnet. Om stödinsatser direkt till barnet ges mer fokus i socialtjänstens utredningar, utöver insatser till föräldrarna, skulle barnets position som den primära brukaren eventuellt bli tydligare.